

A STUDY OF CORRELATION BETWEEN SOCIO-ECONOMIC LEVEL AND EDUCATIONAL ATTAINMENT OF SECONDARY LEVEL STUDENTS

ORCID
Connecting Research
and Researchers

<https://orcid.org/0009-0007-4940-8321>

DR. GOKUL SHAMRAO DAMRE

Late Uttamrao Deshmukh College of Education,
Shegaon
gsdamre@gmail.com

Received: 04.08.2024

Reviewed :06.08.2024

Accepted: 08.08.2024

ABSTRACT

One thing that stands out when considering the universe is that humanity is regarded as the best creation of God. The Lord created both animate and inanimate beings, including many non-human creatures among the living. Some are intelligent, some are strong, and some are cunning or deceitful. However, these animals primarily use their intelligence and energy in the pursuit of food, sleep, and survival, remaining confined to those basic instincts. In contrast, human beings, empowered by their intellect, have advanced to the point of exploring and shaping the universe.

KEY WORDS: education, social, economical

माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांचा सामाजिक -आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादन यांच्या सहसंबंधाचा अभ्यास. सारांश

संपूर्ण विश्वाचा विचार करतांना एक गोष्ट प्रकर्षाने प्रत्ययास येते ती म्हणजे मनुष्य ही परमेश्वराची सर्वोत्कृष्ट निर्मिती आहे. परमेश्वराने अनेक सजीवांची तसेच निर्जिवांची निर्मिती केली सजीवांमध्ये अनेक मानवेतर प्राणी निर्माण केलेत. त्यात काही अत्यंत चपळ तर काही अत्यंत हूशार काही बलाढ्य तर काही धुर्त, लबाड असलेले दिसून येतात. परंतू ह्या सर्व प्राण्यांनी आपली बुद्धी व शक्ती केवळ भक्ष शोधण्यातच खर्च केली आणि आहार,निद्रा, भय मैथून ह्या चाकोरीतच ते फिरत राहिले. मानवाने मात्र बुद्धिच्या जोरावर आज प्रतिसृष्टी निर्माण करण्यापर्यंत मजल गाठलेली आहे.

पुर्वीच्या काळी पशुप्रमाणे जीवन व्यतीत करणारा रानोमाळ भटकणारा आदिमानव आणि आज अंतराळात वास्तव्य करणाऱ्या गोष्टी करणारा सर्वशक्तीमान मानव

यांच्यात जमीन आसमानचे अंतर पडलेले आहे. त्याला कारण म्हणजे शिक्षण मानवाने स्वतःभोवती एक सामाजिक, सांस्कृतिक वातावरणाची निर्मिती केली आणि आजही सर्व विश्वात आपले सर्वश्रेष्ठ स्थान निर्माण केले.ख-या अर्थाने शिक्षण हे समाज परिवर्तनाचे प्रमुख साधन मानले जाते. मनुष्याने शिक्षणाच्या माध्यमातून उत्तुंग भरारी मारली आहे. शिक्षण प्रक्रियेमध्ये विद्यार्थी हा महत्वाचा केंद्रबिंदू असतो. शिक्षणाची प्रक्रीया ही त्याच्या अवतिभवति निर्माण होत असते.कारण विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकास करून एक चांगल्या समाजाची निर्मिती करणे हे शिक्षणाचे महत्वाचे उद्दिष्ट आहे.

अध्ययनार्थ्यात केवळ शारिरीक व बौद्धीक भेद असत नाहीत, तर त्याचबरोबर अध्ययनार्थ्यांचे सामाजिक आर्थिक -स्तर पण भिन्न असतात. सामाजिक आर्थिक स्तर प्रत्येकाच्या सामाजिक आर्थिक स्तरानुसार एक

व्यक्ती दुस-या व्यक्तीपेक्षा आपले निराळेपण, भिन्नत्व प्रस्थापित करते.

सामाजिक -आर्थिक स्तर

विद्यार्थ्यांच्या घरातील एकंदरीत संपूर्ण परिस्थिती म्हणजे त्याचा सामाजिक आर्थिक स्तर होय. त्यांच्या घरातील त्याचे आई-वडिल, भावंडे, शैक्षणिक वातावरण, आर्थिक परिस्थिती या सर्व घटकांचा प्रभाव विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन विकासावर होतांना दिसतो. काही विद्यार्थ्यांची कौटुंबिक परिस्थिती फार चांगली असते तर काही विद्यार्थ्यांची कौटुंबिक परिस्थिती फार हालाखीची दिसते, काही विद्यार्थ्यांच्या कुटुंबामध्ये शिक्षणाचा लवलेशही नसतो तर काही विद्यार्थ्यांच्या कुटुंबामध्ये शिक्षणाच्या चार ते पाच पिढ्या ह्या बाहेर निघालेल्या असतात, त्यामुळे सामाजिक आर्थिक स्तर हा विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन विकासातील एक महत्वपूर्ण घटक आहे.

अध्ययन -अध्यापन प्रक्रिया ज्यासाठी घडते तेथील विद्यार्थी वेगवेगळ्या परिसरातील असतात त्यांचे अनुभव, त्यांना मिळालेले वातावरण यातही फरक असतो व त्या घटकांचाही परिणाम अध्ययनावर होतो. शहरी व ग्रामीण भागातील विद्यार्थी यांच्या अध्ययन क्षमतेमध्ये खुपच फरक असलेला दिसून येतो. विशेषतः शब्द ओघाच्या बाबतीत हा फरक प्रकर्षाने आढळून येतो. अर्थात हा फरक होण्याचे प्रमुख कारण म्हणजे शहरामध्ये मोठमोठी ग्रंथालय, वाचनालये, पुस्तके, सामाजिक चळवळी, सिनेमा, दूरदर्शन, वर्तमान पत्रे तसेच विविध प्रकारचे लोक व त्यांच्यामध्ये चालणा-या आंतरक्रिया या सर्व बाबींचा शहरी विद्यार्थ्यांना अध्ययनासाठी चेतक म्हणून उपयोग होतो. याशिवाय भिन्न आर्थिक व सामाजिक दर्जा असणा-या कुटुंबातील वातावरणाचा परिणाम त्या कुटुंबातील विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनावर होतो. केवळ आर्थिक दर्जाचा अध्ययनावर परिणाम करतो असे नव्हे तर कुटुंबाच्या सामाजिक दर्जादेखील कारणीभूत

होतो. उदा. खेड्यामध्ये उच्चर्णीय परंतु आर्थिकदृष्ट्या गरीब कुटुंब व साधारपणे तितकेच उत्पन्न असलेले दलित समाजातील कुटुंब या दोन्ही कुटुंबातील विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रगतीमध्ये देखील लक्षणीय फरक आढळतो. कोणत्याही नवीन बाबीचे अध्ययन हे कोणत्या तरी पूर्व अध्ययनाशी निगडित असते. ज्या विद्यार्थ्याला चांगले लिहायला -वाचायला येते, त्याला आता कोणत्याही विषयाचे शाब्दिक ज्ञान चटकन आत्मसात होते. जे नवीन ज्ञान ग्रहण करावयाचे आहे त्याच्याशी निगडित व आवश्यक पूर्वज्ञान व्यक्तीकडे असल्यास ते नवीन ज्ञान चटकन ग्रहण केले जाते. वर्गात अध्ययनास अनुकूल वातावरण असेल तरच अध्ययन चांगले होते. शिक्षक जर अत्यंत शिस्तीचे व हुकूमशाही वृत्तीचे असतील तर त्याचा विद्यार्थ्यांवर प्रतिकूल परिणाम होतो.

शैक्षणिक संपादन

शैक्षणिक संपादनात विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्तेची चाचपणी केली जाते. तो विद्यार्थ्यांमधील अपेक्षित वर्तन बदल असतो. सदर बदल हा गुणात वा भाषेत वर्णन केलेली बाब असते. शैक्षणिक संपादनात आशय प्रभुत्वाबद्दल बदलाबरोबरच भावनिक बदल, जीवन कौशल्यावरील बदल इ. बाबी विचारात घेतल्या जातात. विद्यार्थी, शिक्षक, पालक, समाज, साहित्य, सरकारी धोरणे आणि यंत्रणा अशा कारक घटकांचा हेतुपूर्ण वा सहज घडणा-या परस्पर आंतरक्रियांचा परिणाम म्हणजे शैक्षणिक संपादन होय. शैक्षणिक संपादनासाठी विद्यार्थ्यांचे अध्ययन घडणे महत्वाचे असते.

संशोधन निबंधाचे शीर्षक

माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांचा सामाजिक -आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादन यांच्या सहसंबंधाचा अभ्यास.

संशोधन निबंधाचे उद्दिष्ट्ये

i) माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात सामाजिक -आर्थिक स्तर, व शैक्षणिक संपादन या संकल्पनेचे अध्ययन करणे.

ii) माध्यमिक स्तरावरील ग्रामीण व शहरी भागातील विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक -आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादनाचा प्रमाणित चाचण्याव्दारे आढावा घेणे.

iii) ग्रामीण व शहरी भागातील विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक -आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादन यांच्या सहसंबंधाचा अभ्यास करणे.

iv) ग्रामीण व शहरी भागातील विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक -आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादनाच्या संदर्भात तुलना करणे.

संशोधन निबंध परिकल्पना:

1.माध्यमिक स्तरावरील ग्रामीण व शहरी भागातील विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक -आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादन यामधील फरक सार्थक आहे.

2.ग्रामीण व शहरी भागातील विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक -आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादन यांच्यातील सहसंबंध धन स्वरूपाचा असतो.

संशोधन पद्धती निवड

प्रस्तुत संशोधन हे सर्वेक्षणात्मक व वर्णनात्मक आहे. म्हणून या संशोधनासाठी सर्वेक्षण संशोधन पद्धतीचा वापर केला आहे.

न्यादर्श निवड:-

प्रस्तुत संशोधनात सुगम यादृच्छिक पद्धतीचा वापर करून न्यादर्शाची निवड केली आहे. प्रस्तुत संशोधनात सुगम यादृच्छिक पद्धतीने मराठी माध्यमाच्या माध्यमिक स्तरावरील ग्रामीण भागातील 60 विद्यार्थी व शहरी भागातील 60 विद्यार्थी असा एकूण 120 नमुना सुगम यादृच्छिक पद्धतीचा नमुना निवड पद्धतीचा अवलंब करून निवडण्यात आले.

संशोधन साधनांची निवड:-

प्रस्तुत संशोधनात राजीव लोचन भारद्वाज अलिगढ यांची सामाजिक -आर्थिक स्तर श्रेणी प्रश्नावली व विद्यार्थी यांचे शैक्षणिक संपादन या साधनांचा उपयोग करण्यात आला.

सहसंबंध गुणक सांख्यिकीय विश्लेषण.

ग्रामीण विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात सामाजिक, आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादनातील विद्यार्थ्यांच्या प्रतिसाद प्राप्तांकातील सहसंबंध गुणक दर्शविणारी सारणी .

घटक	नमुना	सहसंबंध गुणक	सार्थकता
सामाजिक, आर्थिक स्तर	60	0.97	धन सहसंबंध
शैक्षणिक संपादन	60		

ग्रामीण विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात सामाजिक, आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादनातील विद्यार्थ्यांच्या चाचणीतील प्राप्तांकांचा सहसंबंध गुणक 0.97 इतका आहे. ग्रामीण विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात सामाजिक, आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादनातील विद्यार्थ्यांच्या चाचणीतील प्राप्तांकांमध्ये धन सहसंबंध आढळून येतो. यावरून विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादनावर ग्रामीण विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात सामाजिक, आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादनातील विद्यार्थ्यांच्या फरकांचा अधिक प्रभाव दिसून येतो.

शहरी विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात सामाजिक, आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादनातील विद्यार्थ्यांच्या प्रतिसाद प्राप्तांकातील सहसंबंध गुणक दर्शविणारी सारणी .

घटक	नमुना	सहसंबंध गुणक	सार्थकता
सामाजिक, आर्थिक स्तर	60	0.99	धन सहसंबंध
शैक्षणिक संपादन	60		

शहरी विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात सामाजिक, आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादनातील विद्यार्थ्यांच्या चाचणीतील प्राप्तांकांचा सहसंबंध गुणक 0.99 इतका आहे. शहरी विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात सामाजिक, आर्थिक स्तर व

शैक्षणिक संपादनातील विद्यार्थ्यांच्या चाचणीतील प्राप्ताकांमध्ये धन सहसंबंध आढळून येतो. यावरून विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादनावर शहरी विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात सामाजिक, आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादनातील विद्यार्थ्यांच्या फरकांचा अधिक प्रभाव दिसून येतो.

निष्कर्ष व शिफारशी

1. सामाजिक, आर्थिक स्तराच्या संदर्भात ग्रामीण व शहरी विद्यार्थ्यांच्या चाचणीतील प्राप्ताकांमध्ये धन सहसंबंध आढळून येतो.
2. शैक्षणिक संपादन संदर्भात ग्रामीण व शहरी विद्यार्थ्यांच्या चाचणीतील प्राप्ताकांमध्ये धन सहसंबंध आढळून येतो.
3. ग्रामीण विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात सामाजिक, आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादनातील विद्यार्थ्यांच्या चाचणीतील प्राप्ताकांमध्ये धन सहसंबंध आढळून येतो.

4. शहरी विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात सामाजिक, आर्थिक स्तर व शैक्षणिक संपादनातील विद्यार्थ्यांच्या चाचणीतील प्राप्ताकांमध्ये धन सहसंबंध आढळून येतो.

5. सामाजिक, आर्थिक स्तराच्या संदर्भात ग्रामीण व शहरी विद्यार्थ्यांच्या मध्यमानातील फरक सार्थक आहे.

6. शैक्षणिक संपादन संदर्भात ग्रामीण व शहरी विद्यार्थ्यांच्या मध्यमानातील फरक सार्थक आहे.

संदर्भ सूची.

1. ऑलपोर्ट, जी. डब्ल्यू. (1968). मानसशास्त्रातील व्यक्ती. बोस्टन: बीकन प्रेस.
2. गुळवणी, एम., मार्गदर्शन आणि समुपदेशन, पुणे, २०११.
3. जगताप, एच. एन., शैक्षणिक व प्रायोगिक मानसशास्त्र, २००९.
4. दांडेकर डब्ल्यू. एन., (1981), सायकोलॉजिकल फाउंडेशन ऑफ एज्युकेशन, एड.2, मॅकमिलन कंपनी, दिल्ली.